

Vejledning i konkurrencestaten

- i krydsfeltet mellem individ og samfund

Foredrag på UUVF konferencen Samba 2
for vejledere ved ungdomsuddannelserne
'Reformer og rummelighed'

Onsdag den 30. oktober 2013

Nyborg Strand

v/ Jens Erik Kristensen,

Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), AU

Overblik over foredraget

1. Vejledningspolitikens politisk ambivalente status
2. Vejledning som led i uddannelsesoprustningen
3. Vejledning – fra velfærds- til konkurrencestat
4. Konkurrencestat og det nye forhold mellem stat og borger
5. Vejledning – mobilisering, inklusion og forebyggelse: Alle skal med, alle skal deltage, fordi alle skal bidrage og alle kan gøre nytte
6. Vejledning som konkurrencestatens politiske columbusæg

I. Vejledningens ambivalente politiske status

- Stor lid er blevet sat til oprustning af vejledning og dens samordning på alle niveauer: den pædagogisk-politiske 'smøreolie' i det livslange uddannelses- og beskæftigelsespolitiske kontinuum
- Vejledning er et uddannelses-, social- og beskæftigelsespolitisk styringsinstrument, der handler om at lede (guide, føre, dirigere) den enkeltes selvforhold og personlige valg i bestemte politisk og samfundsøkonomisk ønskværdige retninger
- Vejledning er en individualiserende politisk intimitets-teknologi, der omsorgsfuldt intervenserer i den enkeltes personlige selvforhold med henblik på at transformere politisk-økonomiske 'nødvendigheder' og prioriteringer til personlig lyst og motivation (at forvandle 'pligt' til 'lyst')

- Moderne vejledning er kort sagt symptom på et nyt forhold mellem *staten og dens borgere* – og bidrager selv til at præge en ny forestilling om borgeren: fra ‘demokratisk medborger’ til ‘medarbejder-borger’
- Vejledning er som sådan det social-, uddannelses-, beskæftigelses- og integrationspolitiske Columbus-æg (en enkel og simpel løsning på komplicerede og ‘umulige’ politiske reguleringsproblemer)
- Vejledning formidler ikke blot mellem individ og samfund, men mellem
  - mellem stat og borger
  - mellem globalisering og individualisering: mellem globaliseringens nødvendigheder og individualiseringen som vilkår for styring, ledelse og intervention
  - mellem økonomisme og humanisme
  - mellem pædagogik og management

En ny vejledningsprofessionalisme?

- Derfor repræsenterer den nye professionaliserede vejlederstand også en ny form for velfærds- eller konkurrencestatslig professionalisme og ekspertise:
- Modsat de 'klassiske' pædagogiske (semi-)professioner er der mindre grad af professionel autonomi og fagligt råderum og højere grad af mere politisk styring af målsætninger, indsatser og uddannelse
- Den vejlednings-professionelle agerer mindre som professionel 'aktør' end som professionel 'agent', der skal formidle mellem statslige og politiske målsætninger og borgere/individer;
- Vejlederen som agent for statens nye måder at styre borgerens adfærd og opførelse i henhold til nationale strategier og dagsordener

- Vejledningens og vejledernes nye status har sin baggrund i to sammenhængende ændringer gennem de seneste årtier:
  1. Det uddannelsespolitiske paradigme skift siden 1990'erne og som følge af den globaløkonomiske uddannelseskongurrence
  2. Transformationen af velfærdsstaten til en national konkurrencestat, herunder transformationen af velfærdspolitikken og velfærdsprofessionerne

II. Vejledning som led i den nationale uddannelsesoprustning

- Vejledning som led i et nyt uddannelsesparadigme fra 1990'erne og frem - og som 'the missing link' i moderniseringen af skole- og uddannelsessystemet i lyset af den globale uddannelseskongurrence
- Det skete i henhold til tre nye transnationale diskurser
  - Uddannelse som investering i individers og nationers 'human kapital' og som udvikling af nationers 'menneskelige ressourcer'
  - Livslang læring gennem kompetenceudvikling, der skulle sikre bedre udveksling mellem uddannelse og arbejdsliv
  - Inklusionen af hidtil marginaliserede befolkningsgrupper med henblik på uddannelse og beskæftigelse

Globaliseringens tre 'universalistiske' diskurser

- **Uddannelsesøkonomiens diskurs:**
  - uddannelse er betingelse for vækst og konkurrenceevne
  - uddannelse er et økonomisk anliggende
  - uddannelse er investering i human kapital
  - uddannelse kompetenceudvikling af menneskelige ressourcer
- **Læringsdiskursen**
  - læring er det mest fundamentale og mest universelle
  - læring er livslangt, livsbredt og livsdybt - livsomfattende
  - livslang læring knytter sig til kompetenceudvikling
- **Inklusionsdiskursen**
  - fra Salamanca-erklæringen 1994 og frem...

III. Oprustningen af vejledning som led i transformationen af velfærdsstat til en national konkurrencestat

- Fra demokrati og deltagelse til økonomi og mobilisering
- Skift i velfærdspolitikken – skift i professioner – skift i staten
- Fra velfærdsstat til konkurrencestat i lyset af globaliseringen siden 1990'erne
- En konkurrencestat som den form, velfærdsstater antager og må antage i globaliseringens tidsalder - hvis man fortsat vil opretholde velfærdspolitik under globaløkonomiske vilkår

Ili. Globaliseringen og den nationale konkurrencestat

Baggrund fra transformationen:

- Velfærdsstatens kriser (1975ff) – ‘systemfejl’, ‘kravs-inflation’, ‘legitimeringskriser’, ‘finansieringskriser’ m.v. fulgt af ‘moderniseringen af den offentlige sektor’ (NPM m.v.)
- Globaliseringen e.1989 (de politisk åbnede økonomier, de deregulerede finansmarkeder m.v. – Bill Clinton 1993: “Nations compete”)
- Transformationen fra industriøkonomier til *videns- og innovationsøkonomier* og den globale ‘total konkurrence’ på viden- og innovation – og uddannelse
- Nye sociale, kulturelle og politiske inklusions/eksklusionsfænomener (herunder samtidighed af etno-nationalisme og multikulturalisme)

Den nationale konkurrencestat:

- a) Kendetegnet ved en *absolutering af den nationale konkurrenceevne* som det politiske imperativ, pejlemærke og kriterium
- b) Omlægning af velfærdspolitik fra udligning og omfordeling til social-økonomisk investeringspolitik med henblik på styrkelse af konkurrenceevne
- c) 'Konkurrenceevne' har fået en ny og bredere betydning som 'konkurrencekraft', der overskrider økonomismen og indbefatter
  - kultur, værdier og institutioner (institutionel konkurrenceevne)
  - innovation og kreativitet ('skaberkraft')
  - 'sammenhængskraft'
  - uddannelse som 'livslang kompetenceudvikling gennem læring'

- I en konkurrencestatslig optik forstås *nationen* tendentielt som en virksomhed/koncern,
  - hvis ydre *konkurrencekraft* i den globale økonomi afhænger af den indre nationale (virksomheds-)kulturs *sammenhængskraft*
  - samt af den vedvarende inklusion, aktivering, optimering og kompetenceudvikling af nationens 5,5 mio. menneskelige ressourcer med særligt henblik på deres *skaberkraft* (kreative & innovative kompetencer)

- Konkurrencestaten er udtryk for en *ny statsræson*, der af hensyn til nationens 'sammenhængskraft' og dens globale 'konkurrencekraft' har gjort det til et af sine ypperste rationaler at 'få alle med', fordi 'alle til at bidrage' og 'alle kan gøre nytte'
- Satser derfor på inklusion i skole, uddannelse og arbejdsmarked: uddannelses- og socialpolitik underordnes beskæftigelsespolitikken (employability) i et inklusionsperspektiv

”Konkurrencestaten har et andet formål end velfærdsstaten og organiseres anderledes end denne. Konkurrencestaten er en *kamporganisation* skabt til at mobilisere samfundets ressourcer i konkurrence med andre stater, mens velfærdsstaten er en *beskyttende* organisation sat i verden for at kompensere befolkningen fra den internationale konkurrences negative konsekvenser.

Det er denne forskel, der viser, hvordan udviklingen fra velfærdsstat til konkurrencestat indebærer et (delvist) skift i statens formål og i dens organisation, men også hvordan de to former for stat legitimerer sig på forskellig vis.” (s.206)

Ove K. Petersen: *Konkurrencestaten* 2011

Den nationale konkurrencestats konfigurative selvtematisering

(civilsamfund)

(stat)

Kollektive

Sammenhængskraft

Sammenligningskraft (globalt)

Lokalisering
(heterogenisering)

Glo-kalisering

Globalisering
(homogenisering)

Innovationskraft

Konkurrencekraft (globalt)

(individ)

Individuelle

(marked)

Skærpet konkurrence

Risiko for større skel

**GLOBALISERINGENS
UDFORDRINGER**

DET DANSKE SVAR

Et rigt og helt samfund

Konkurrencekraft

Sammenhængskraft

Den nationale konkurrencestats konfigorative udfordringer og tiltag

(civilsamfund)

(stat)

Kollektive

(Multi-)kulturalisering
kulturel/etnisk diversitet
marginalisering/inklusion
'sammenhængskraft'

Trans-/renationalisering
status i international ranking
mobilisering/aktivering af HR
'sammenligningskraft'

Lokalisering
(heterogenisering)

Individualisering
læring & komp.udvikling
fitness og kreativitet
'skaberkraft'

Glo-kalisering

Globalisering
(homogenisering)

Global videns-/innovationsøkomi
human kapital/human resource
innovation/'mobication'
'konkurrencekraft'

(individ)

Individuelle

(marked)

”Stater konkurrerer i dag med stater på deres evne (kapacitet) til at mobilisere samfundets materielle og immaterielle ressourcer og at gøre det så effektivt (resultater/output) og efficient (produktivitet/outcome) som muligt”(s.207).

- heraf bestræbelsen på at evidensbasere store dele af velfærdspolitikken generelt under parolen: ”Velfærd der virker...”:
- evidensbasering er koblingen af viden og politik med henblik på effektivitet og efficiens - og reduktion af såvel det professionelt-faglige råderum som det politiske prioriterings- og beslutningsrum...
- heraf også bestræbelsen på ‘velfærdsinnovation’ – i henhold til parolen: ”Færre skal gøre mere for flere – bare bedre og billigere...”

d) Konkurrencestaten markerer *velfærdspolitisk* en overgang

- fra beskyttelse/kompensation til forebyggelse/inklusion
- fra 'distributiv solidaritet' til 'kompetitiv solidaritet':
  - 'kompetitiv solidaritet': den produktivistiske rekonstruktion af social solidaritet: at være solidariske og stå sammen om at gøre alle individer lige sunde, produktive og konkurrencedygtige på arbejdsmarkedet og derigennem bidrage til nationens samlede konkurrenceevne (fra lighed til sikring af lige muligheder)
  - tematiseret som en 'oprustning af den humane kapital' eller 'mobilisering af de humane ressourcer' via livslang kompetenceudvikling gennem læring og krav om at alle uddannelsesinstitutioner fra vuggestue og frem skal orientere sig mod og tilpasse sig arbejdsmarkedet korte og langsigtede behov

- e) Konkurrencestaten er fokuseret på *forebyggelse* og *inklusion*
- momenter i politisk omsorg for sammenhængs- og konkurrencekraften

Konkurrencestaten har derfor udløst en ny opmærksomhed på *forebyggelse* og *inklusion* både i social- og sundhedspolitikken

- dels som led i begrænsning af velfærdsstatens beskyttelses-, behandlings- og kompensationsudgifter
- dels afledt af betydningen af 'tidlig indsats' mht. til forebyggelse af *negativ social* arv med senere manglende uddannelses- og arbejdsmarkedstilknytning og marginalisering som følge
- dels som led i integrationspolitik i forhold til indvandrerfamilier (forebyggelse af *negativ kulturel* arv gennem tidlig resocialisering og 'genopdragelse' af potentielle 'modborgere')

f) Konkurrencestaten satser på *generaliseret inklusion og rummelighed*

- Den velfærdspolitiske forestilling om 'rummelighed' i 1990'erne: 'det rummelige arbejdsmarked', 'den rummelige skole og daginstitution', det rummelige samfund – med plads til alle...
- Matcher de generelle paroler om, at 'der skal være plads til alle', 'vi skal have alle med', 'alle skal deltage' – **fordi** 'alle skal bidrage' og fordi 'alle kan gøre nytte' - uanset særlige behov, sociale baggrund eller kulturelle tilhørsforhold – som modværge mod 'det delte samfund' og 'store skel' og som led i generalmobiliseringen af nationens menneskelige ressourcer
- Handler ikke længere kun inklusion i et *demokratisk fællesskab* som *aktive medborgere*, men inklusion i det *nationale arbejdsfællesskab* som *produktive 'medarbejder-borger'*

Konkurrencestatens nye borgerroller og -idealer

Konkurrencestatens kobling af *konkurrencekraft* og *sammenhængskraft* fordobler forestillingen om *statsborgeren* og knytter den forpligtende til

- den 'aktive medborger,' der skal aflaste velfærdsstatens ydelser og indsatser gennem frivilligt engagement i civil samfundet m.v.
- den nationalt aktiverede 'medarbejder-borger', der gennem livslang læring og kompetenceudvikling skal udvikle sine menneskelige ressourcer og holde sig fit for arbejdsmarkedet ('konkurrencestatens soldater')

Sammenhængskraft, inklusion og medborgerskab knyttes m.a.o. nu til arbejde, arbejdsduelighed og arbejdsmarkedet – og omvendt indlejres den nationale medarbejder-borger i konkurrencestatens nye nationale 'virksomhedskultur' (jf. 'kulturaliseringen af konkurrencekraften')

Konkurrencestatens politisk-pædagogiske reformulering af borgerrollen

”Konkurrencestaten reformulerer hermed vores idealer for individ, *individualitet og fællesskab*. Tidligere var idealet, at velfærdsstaten skulle skabe det *medbestemmende og demokratisk deltagende* individ. Nu skal velfærdsstaten skabe konkurrencedygtige vilkår for private virksomheder, så vi kan klare os i den globale konkurrence. Tidligere blev individet i velfærdsstaten italesat som *demokratisk borger*, nu ser man *individet som arbejdsressource*.” (OKP)

Den nye individualitetsform: det ‘opportunistiske individ’, der opdrages til og styres af incitament og rationel egeninteresse

Konkurrencestaten gør samfundet og individet til et politisk-pædagogisk projekt – reformulerer forholdet mellem stat-individ-samfund-marked

- den går politisk-pædagogisk efter individet-i-fællesskabet
- Individet skal uddannes, aktiveres og mobiliseres i relation til arbejdsmarkedet
- Fællesskabet skal skabes som et inkluderende fællesskabet med sammenhængskraft
- Skaber en ny type stats- og medborger: medarbejder-borgeren med nye borgerdyder (arbejdsduelighed, employability, mådehold, opportuniste m.v.) og med pligter før rettigheder (stå til rådighed, være selvforsørgende m.v.)

National identitet og solidaritet tænkes som sammenhængskraft og knyttes til det økonomiske

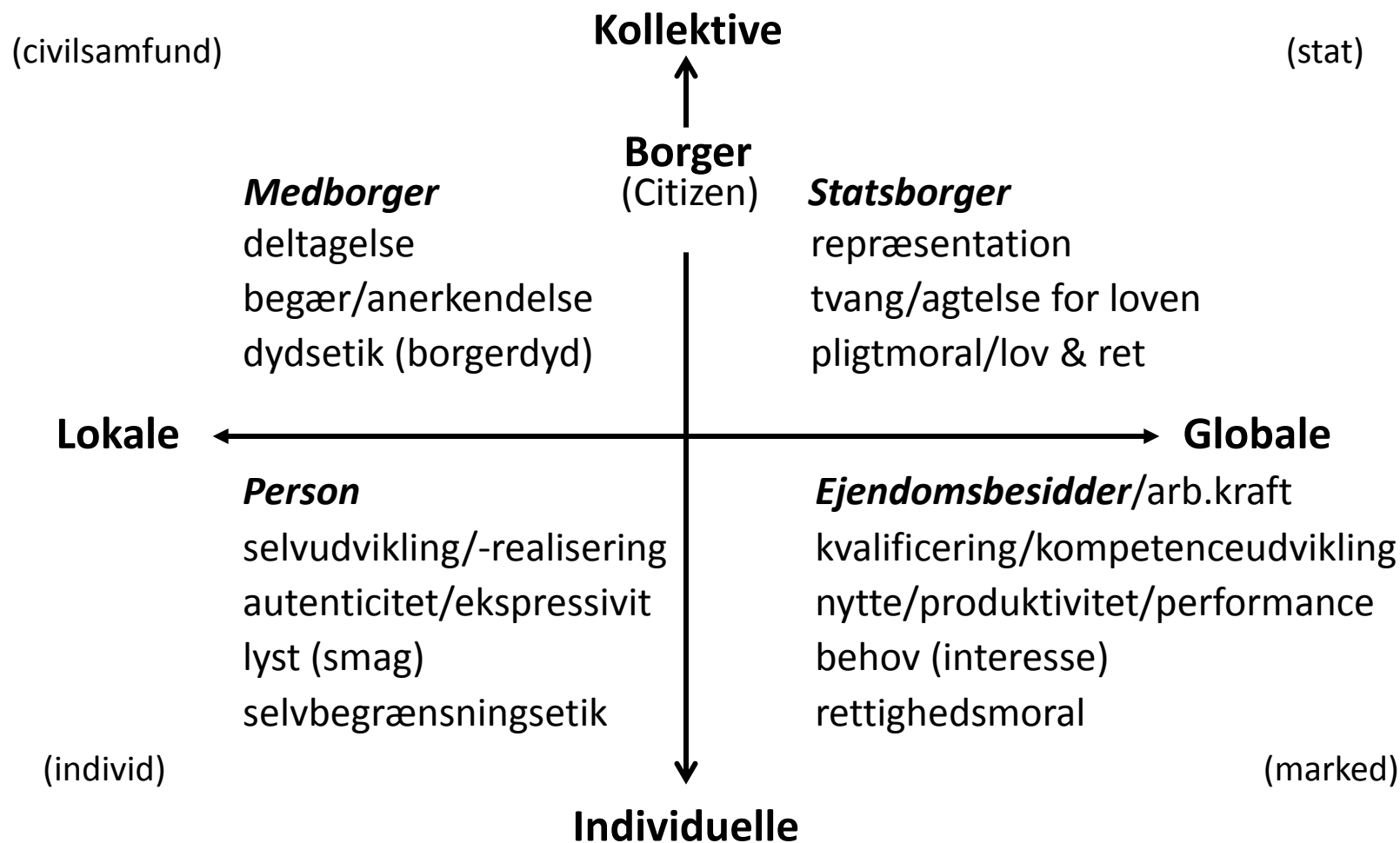
Her ligger nutidens forståelse af social sammenhængskraft.

Det er ikke et nyt begreb, men i takt med at det har indtaget en central position, fremstår det som et anderledes begreb end national identitet.

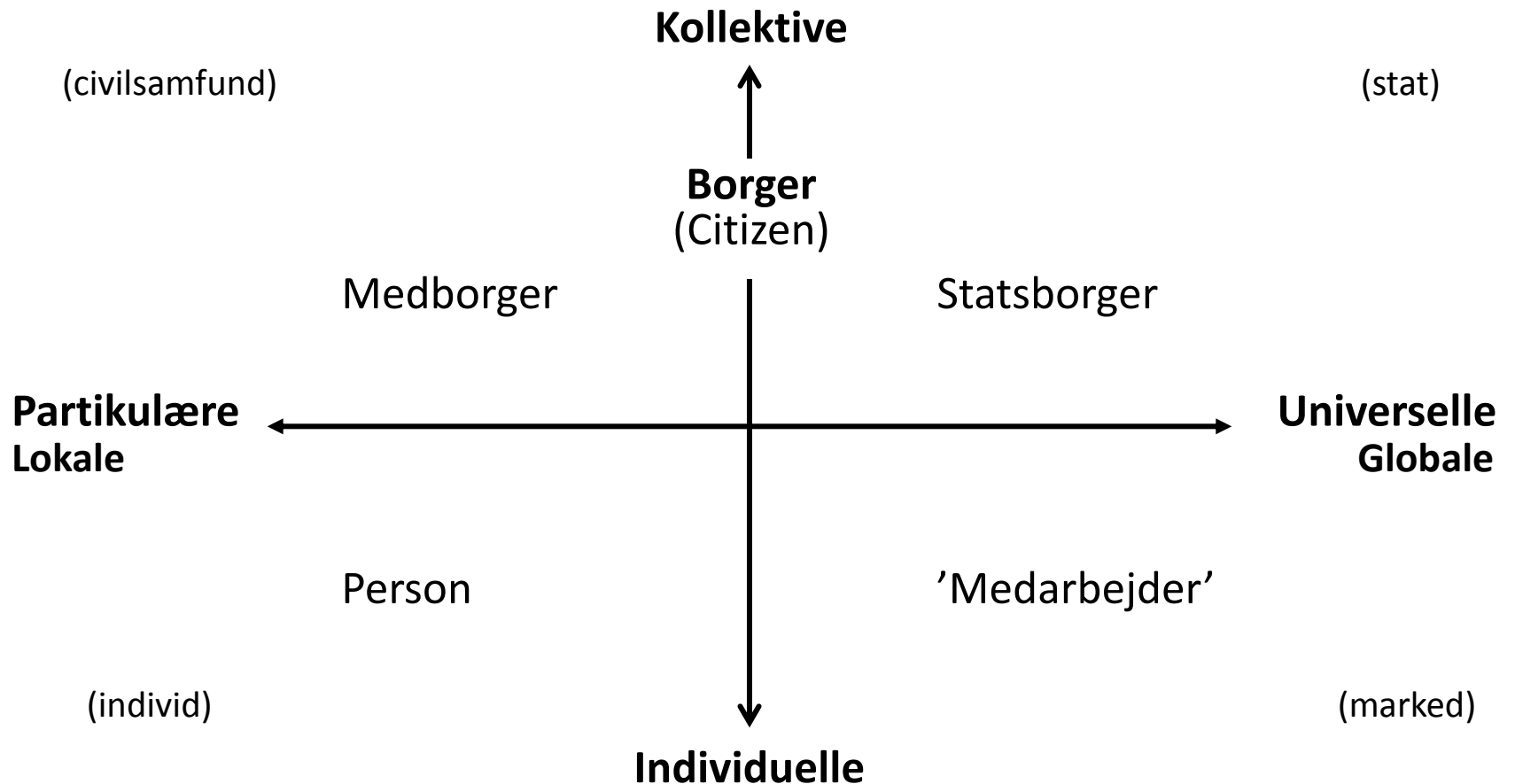
Til forskel fra national identitet går det nemlig ud fra, at identitet har såvel en social som en økonomisk funktion, og at fællesskab gennem sprog, historie og kultur er sekundært i forhold til fællesskab gennem arbejde, arbejdsdygtighed og arbejdsformåen.

En konkurrencestat intervenserer derfor dybere og mere intensivt end velfærdsstaten med det formål at forbinde efterspørgsel med udbud af faglighed til gavn for den nationale økonomis konkurrenceevne.

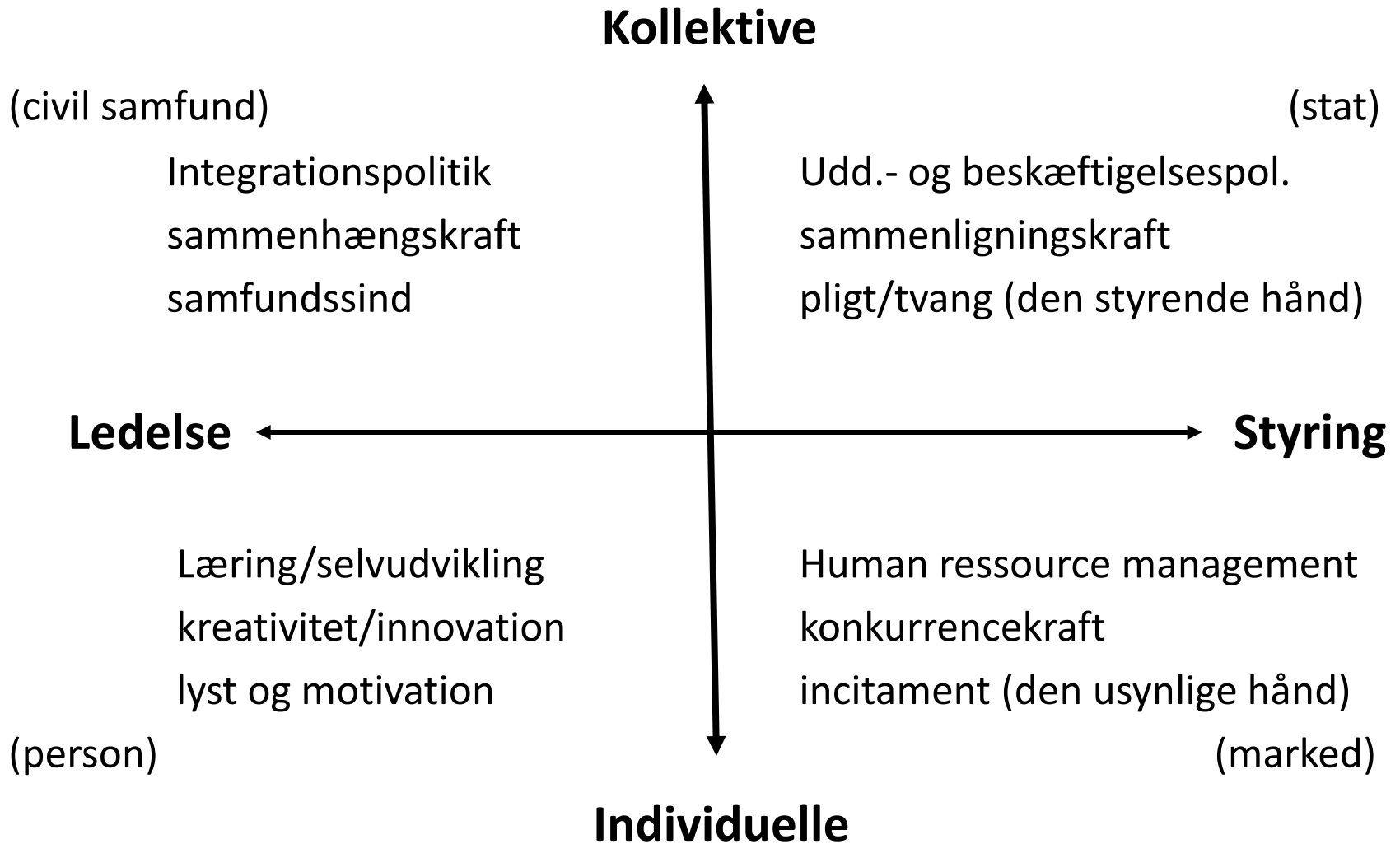
Borgerens konfiguration

Aktuelle differentieringer i den nationale borgerrolle

Vejledning som det nationalpolitiske columbusæg

1. Den pædagogisk-eksistentielle vejledningsdiskurs

- Knyttet til det pædagogiske og uddannelsespolitiske paradigmeskift: læringsdiskursen, der har sat 'individet i centrum'
- Vejledning som den nye og generaliserede kerneydelse i pædagogik og uddannelse – omsorgen for den enkeltes udvikling, læring og kompetenceudvikling
- Den nye vejledningsproblematiks aktualisering af klassiske temaer fra den politiske filosofi og kirkehistorien
  - Formidlingen af individuelle lyster og almene interesser/goder
  - hinsides 'politikken styrende' og markedets 'usynlige hånd'
  - fra tvang og interesse til 'lysternes utilitarisme'
  - vejledning som sekulariseret og moderniseret sjælesorg

2. Den uddannelses- og beskæftigelsespolitiske vejledningsdiskurs

- dirigering af uddannelsesvalg og –forløb i valgfrihedens æra
- at få de unge til at træffe (nationaløkonomisk) fornuftige valg i forhold til arbejdsmarkedets behov og employability
- formidlingen mellem individuelle og almene interesser
- 95%-målsætningen

3. Den social- og integrationspolitiske vejledningsdiskurs

- Hindre marginalisering via uddannelses-fastholdelse
- Inklusion som led i forebyggelse af negativ social arv – og senere frafald
- Styrke sammenhængskraft dels via uddannelse og beskæftigelse, dels via 'demokratisk integration' og medborgerskabsdannelse

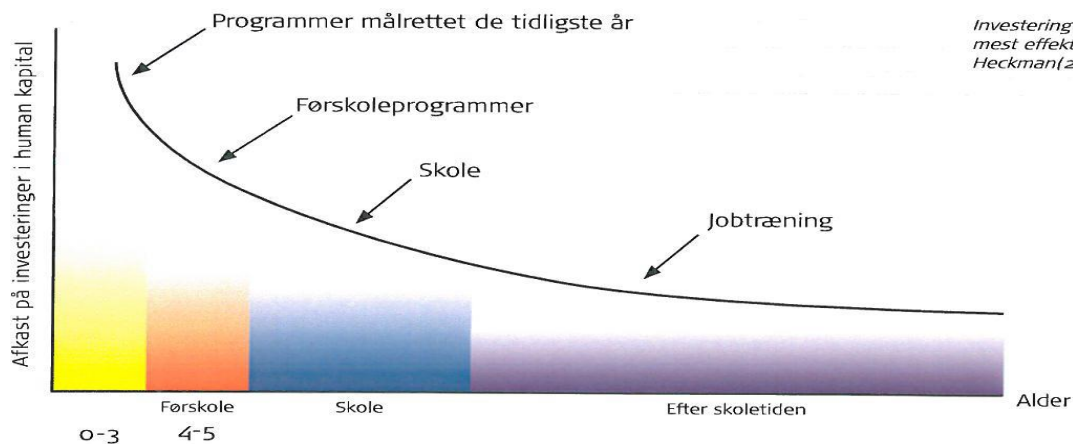
4. Den konkurrencestatslige vejledningsdiskurs

- den produktivistiske mobilisering af nationens human ressourcer
- 'alle skal med', 'alle skal deltage', fordi 'alle skal bidrage' og 'alle kan gøre nytte'

- En konkurrencestat er den form, velfærdsstater antager og må antage i globaliseringens tidsalder - hvis man fortsat vil opretholde velfærdspolitik under globaløkonomiske vilkår

FIGUR 1: Afkast på investeringer i human kapital på forskellige alderstrin i dollars.

Det fremgår af nobelprismodtager James Heckmans undersøgelser, at økonomisk investering i human kapital i de tidlige år er mere indbringende end senere i livet. Dagtilbud af høj kvalitet er mere omkostningseffektive end senere indsatser. Human kapital skal i denne sammenhæng forstås som den viden og erfaring, et menneske tilegner sig gennem en investering i dets læring og udvikling.

Dette hænger blandt andet sammen med Heckmans andre forskningsresultater, der viser, at læring er en selvforstærk-

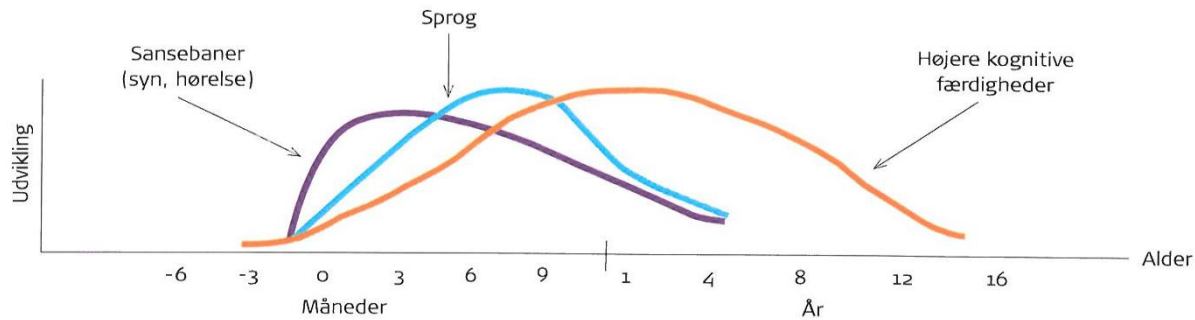
ende proces, idet læring resulterer i mere læring. Det betyder, at et barn med veludviklede sprogkunderskaber før skolestart vil lære mere i skolen, fordi god sprogforståelse vil lette læreprocessen. Det samme gælder for nonkognitive egenskaber. Hvis et barn for eksempel allerede før skolestart har nemt ved at koncentrere sig, vil barnet lære mere i skolen, og overgangen fra dagtilbud til skole bliver nemmere (Heckman & Cunha, 2010).

En dansk undersøgelse viser, at effekterne af et dagtilbud i høj kvalitet kan måles ti år efter. Der er sammenhæng mellem dagtilbud af høj kvalitet

og børns karakterer fra afgangsprøven i skriftligt dansk i 9. klasse (Bauchmüller et al., 2011).

FIGUR 2: Menneskehjernens udvikling – dannelse af synapser

Dansk oversættelse
af Nelson (2000)

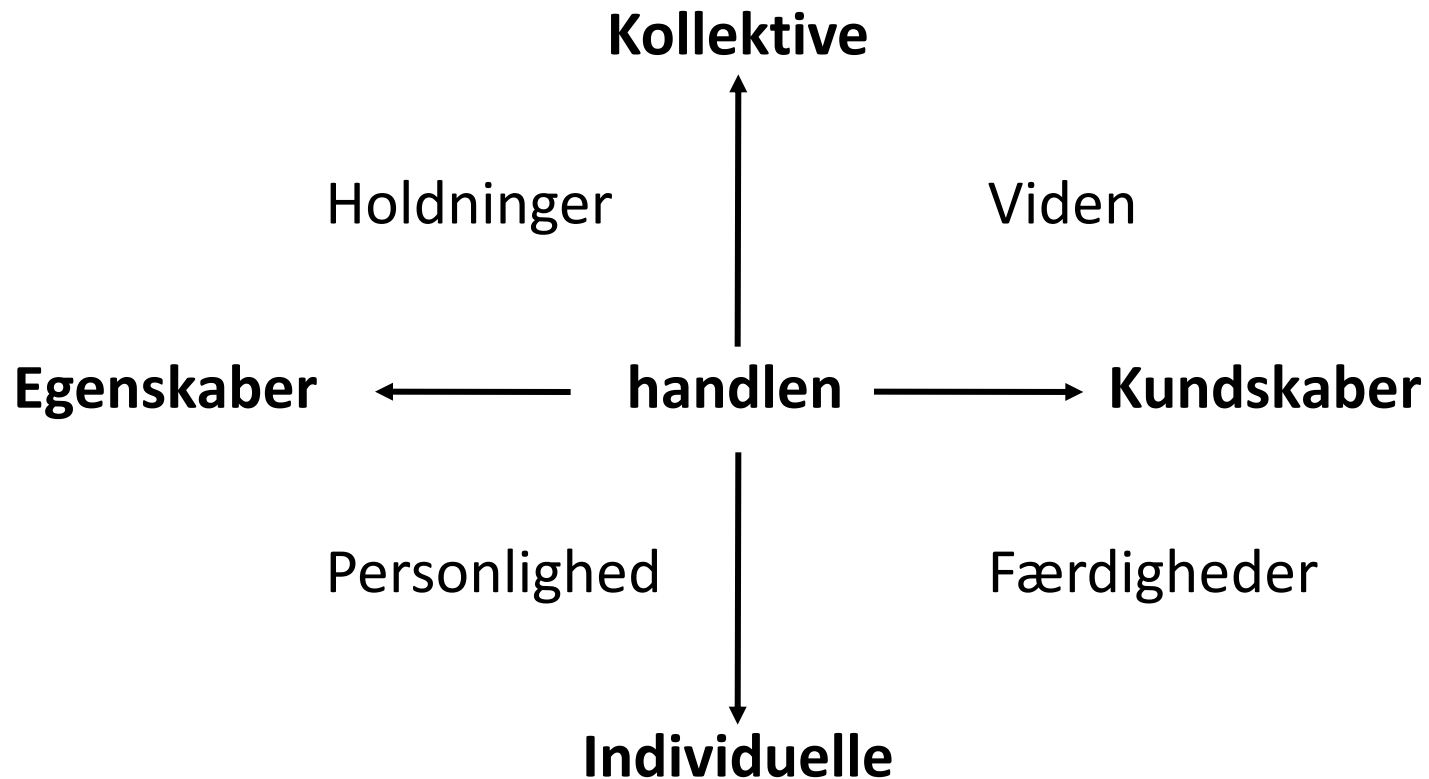

De tre kurver viser, hvordan hjernen danner stabile forbindelsesmuligheder mellem forskellige hjernecentre. Den lilla graf viser udviklingen af sanserne, den blå sproget og den orange viser hjernes evne til reflekteret tænkning og anvendelse af viden. Alle tre funktioner udvikles i barndommen, og proces-

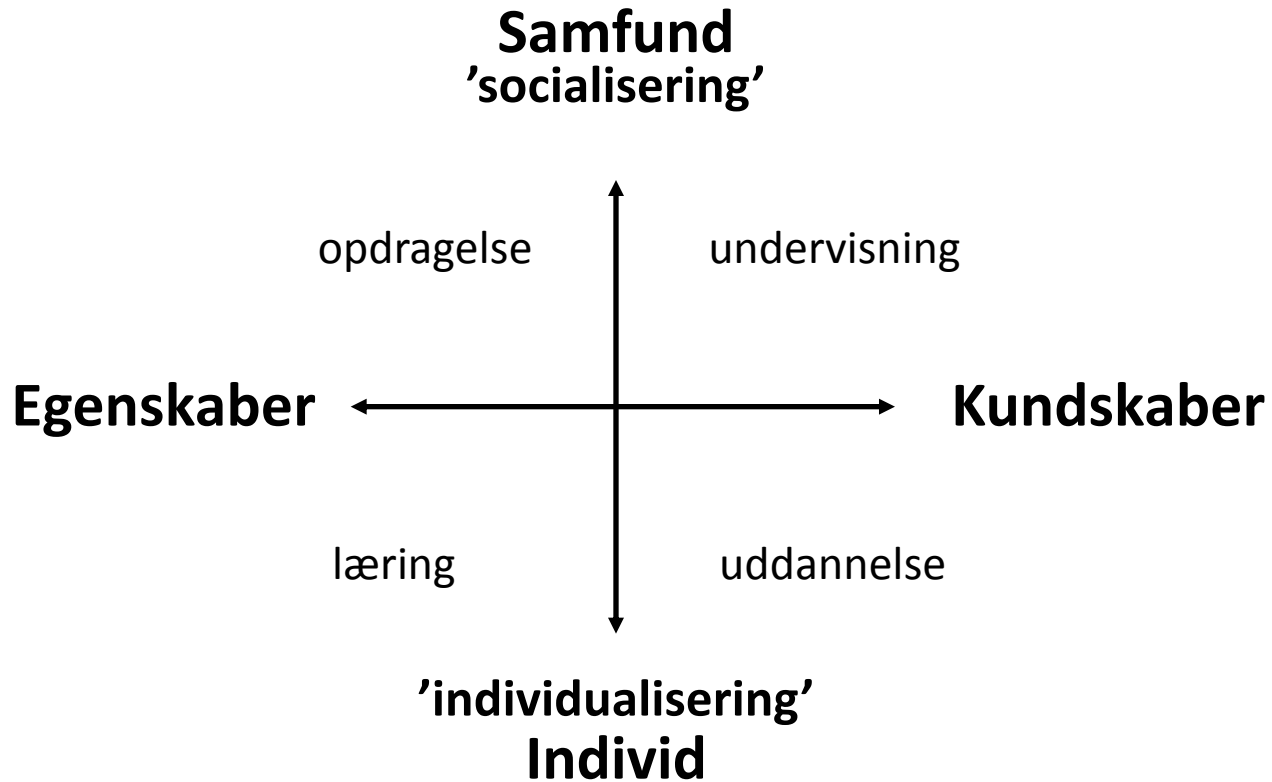
sen starter fra fødslen, og ikke mindst i de tre første leveår er det væsentligt, at barnet stimuleres passende for at opnå de tilstrækkelige kompetencer. Kurverne falder med alderen, hvilket betyder, at de forbindelser, der ikke er blevet stabile, falder væk (Hansen, 2011).

Kompetenceudvikling

- 'det hele menneskes performative kapaciteter'

Det pædagogiske felt

Socialisering

(civil samfund)

Opdragelse/dannelse

individ-fællesskab
deltagende medlem/medborger
hjem/institution
integration/sammenhængskraft

(stat)

Undervisning/oplysning

stat-folk/befolkning
myndige, demokratisk statsborg
skolevæsen
politisk-juridisk integration

Egenskaber ←

→ Kundskaber

Omsorg for læring/udvikling

frisatte individer/personer
'projektleder i egen eksistens'
selvudvikling/-realisering
autenticitet/kreativitet

Uddannelse/kvalificering

ejendomsbesidder/arb.kraft
'entreprenør for human kapital'
kompetenceudvikling/HRM
employability/fitness

(individ)

(arbejds)-marked)

Individualisering